

Богдана Шулюк

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ: НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПОЛЕМІКА ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В СФЕРІ ДЕРЖАВНО- ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Фінансовий інструментарій державно-приватного партнерства (ДПП) дає змогу вирішити проблеми стосовно забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів для розвитку стратегічних галузей економіки та покращення якості соціальної інфраструктури. Домінуючу роль серед таких інструментів займають дохідні фінансові інструменти у формі податкових платежів, яким притаманні риси універсальності, безумовності та всеохоплюваності. Виконуючи фіскальну та регулюючу функції, вони впливають на прийняття рішення суб'єкта підприємницької діяльності стосовно доцільності реалізації спільних проєктів з державою. При цьому для інвестора важливим є не тільки оцінка їх впливу на вартість проєкту та обсяг очікуваного прибутку, але й прозора, чітка та об'єктивна система оподаткування, яка передбачає можливість застосування стимулюючих заходів.

Однією з форм заохочення участі бізнесу у фінансуванні проєктів державно-приватного партнерства є податкове стимулювання, основним інструментом якого є податкові пільги. А. Соколовська розглядає податкові пільги як «багатоаспектне поняття, що являє собою:

- 1) відхилення від нормативних вимог оподаткування або виняток із правил обкладання тим чи іншим податком;
- 2) виняток, регламентований податковим законодавством за наявності об'єкта оподаткування;
- 3) перевагу, що надається окремим платникам податків або їх групам;
- 4) перевагу, що виявляється в повному або частковому звільненні платника від сплати податку з метою полегшення податкового тягаря» [8, с. 15].

Як зазначають І. Губарева, В. Хаустова, О. Козирева, Т. Колодяжна та О. Шуть, згадані пільги «сприяють досягненню економічних та соціальних цілей податкової політики: збільшенню інвестицій і зайнятості, а відтак підвищенню темпів економічного зростання, зменшенню нерівності доходів і багатства, заохоченню екологічно відповідальної поведінки виробників і споживачів, енергоефективності та енергозбереження тощо» [2, с. 400].

З метою стимулювання підприємницької діяльності надання податкових пільг є поширеною практикою в Україні. Податковим кодексом України закріплено способи їх здійснення, які зображені на рис. 1. Крім того, Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління KSE виділяє три види податкових пільг: пільги для підтримки певних галузей економіки, пільги, надані у відповідь на кризові явища (внаслідок проведення воєнних дій,

поширення коронавірусної хвороби COVID-19), та пільги для певних категорій громадян, підприємств і організацій [3].

Рис. 1. Способи надання податкових пільг

Джерело: побудовано автором на основі [7]

У науковому середовищі ведуться постійні дискусії щодо доцільності запровадження пільгового оподаткування в сфері державно-приватного партнерства. Адже надання податкових пільг має суперечливий характер, який проявляється в його перевагах і недоліках, основні з яких відображено на рис. 2. Водночас негативне ставлення до надання податкових пільг зумовлене здебільшого втратами надходжень до бюджету. Дослідження Центру аналізу публічних фінансів та публічного управління KSE свідчать, що дуже часто їх обсяг орієнтовно дорівнював обсягу зовнішніх запозичень, здійснених державою в певному році [3]. Тобто, мінімізувавши пільги, уряд мав би змогу покращити фінансове становище держави.

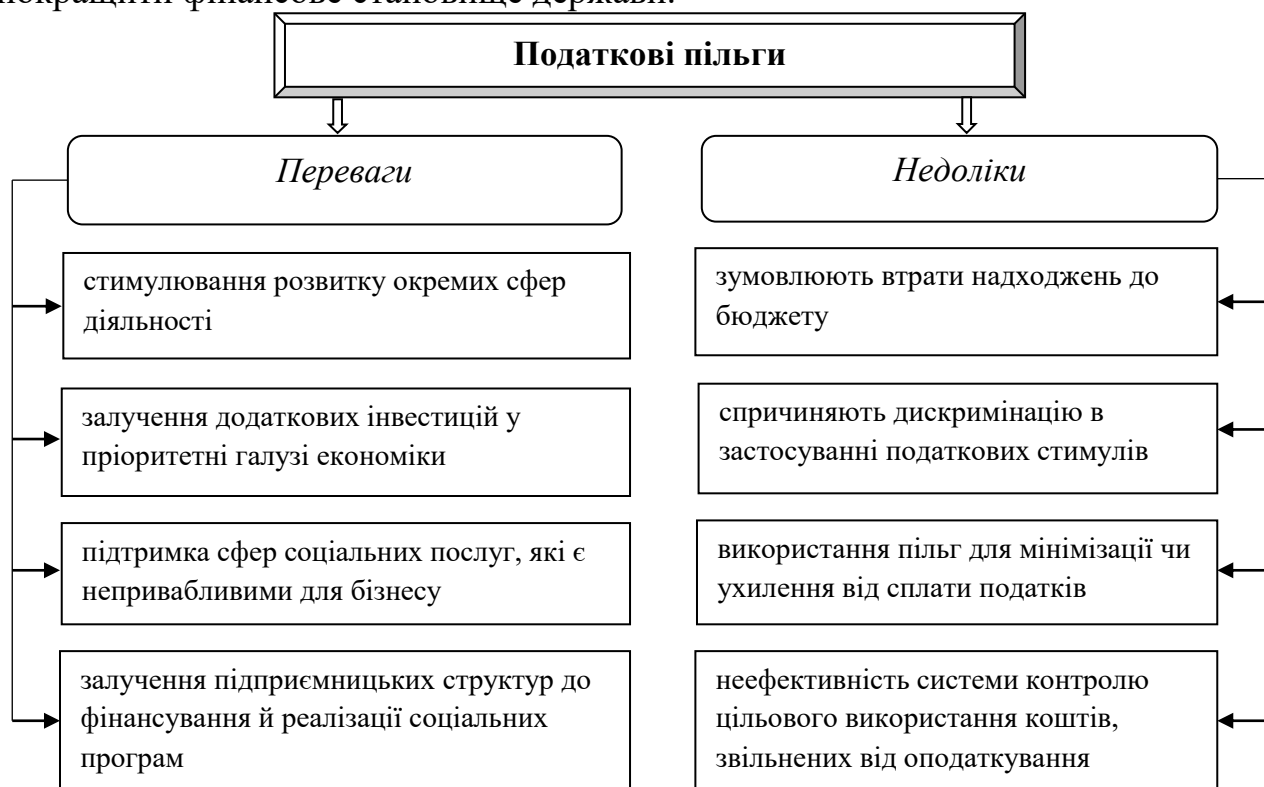

Рис. 2. Переваги та недоліки надання податкових пільг

Джерело: складено автором на основі [3; 6, с. 836]

Збільшення обсягу податкових пільг посилює бюджетний дефіцит. Внаслідок цього уряд України, залучаючи додаткові джерела для його покриття, скорочує податкові пільги. Це зумовлює втрату довіри бізнесу до пільг як стимулюючого важеля залучення інвестицій, зокрема й у сфері державно-приватного партнерства. Тому розмір податкової підтримки повинен, з одного боку, не порушувати збалансованість бюджетів з урахуванням можливості виконання видаткових зобов'язань держави, а з іншого – бути дієвим стимулюючим важелем економічного розвитку.

Більшість українських науковців також негативно ставляться до запровадження податкових пільг. На думку О. Оксенюк, «чинна система пільгового оподаткування створює нерівномірне податкове навантаження на суб'єктів господарювання та не є ефективним стимулюючим важелем розвитку тих видів діяльності, які ними здійснюються» [4, с. 159].

В. Андрущенко та Т. Тучак вбачають ще більшу шкоду від їх застосування, вважаючи, що «пільги порушують не лише рівність в оподаткуванні та знижують фіскальну ефективність податкової системи, але й шкодять раціональним засадам економіки, бо анулюють загальні для всіх господарюючих суб'єктів умови для приймання економічних рішень» [1, с. 63].

В економічній літературі також є міркування, що «податкова система України надмірно деформована системою пільг, що не сприяє досягненню в державі макроекономічної та фінансової стабілізації, рівномірному розподілу податкового навантаження на платників, призводить до необґрунтованого перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві» [5, с. 304].

Про неефективність надання податкових пільг зазначають і представники Світового банку. Вони переконані, що, зумовлюючи втрату значного обсягу податкових надходжень, податкові пільги не мають значного впливу на економіку держави [9]. Саме тому, незважаючи на позитивні аспекти застосування податкових пільг, експерти рекомендують мінімізувати їх надання, оскільки вони порушують цілісність податкової системи.

Таким чином, як у теорії, так і в практиці побутує думка, що надання податкових пільг є негативним фактором оподаткування. Адже вони приносять вигоди одним суб'єктам господарювання за рахунок інших платників податків. Водночас поширеним є твердження, що податкові пільги – важливий стимулюючий засіб фінансової політики держави. Вони спрямовані на заохочення провадження пріоритетних видів діяльності, зокрема на засадах державно-приватного партнерства.

Ми вважаємо, що податкові пільги є недостатньо ефективним інструментом стимулювання інвестиційної діяльності бізнесу, зокрема й у сфері ДПП. Адже вони не здатні заохочувати інвесторів вкладати кошти в економічний розвиток країни за умови відсутності захисту їх інтересів. До того ж державний і місцеві бюджети недоотримують доходи, за рахунок яких можна було б профінансувати соціальні видатки. Тому доцільніше провести реформи стосовно спрощення системи оподаткування, а саме – зменшення ставок

податків для всіх платників податків, а не для окремих суб'єктів господарської діяльності. Це дало б змогу запровадити єдиний підхід до оподаткування суб'єктів економічних відносин та уникнути проявів корупційних схем.

Податкові пільги повинні надаватись як «винагорода» за систематичне здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності. Для цього варто створити резервні інвестиційні фонди підприємств, куди надходили б зекономлені кошти внаслідок отримання податкових пільг. Задля забезпечення цільового спрямування коштів на інвестиційні цілі доцільно здійснювати державний контроль за їх рухом шляхом зберігання цих коштів на рахунках у державних банках.

Підсумовуючи викладене, варто зауважити, що першочерговим завданням держави має бути не запровадження податкових пільг, а здійснення комплексних заходів задля забезпечення макроекономічної стабільності, формування інституційно-правового середовища та розвитку економічної інфраструктури. Це дасть змогу покращити інвестиційну привабливість країни шляхом гарантування державою захисту здійснених капіталовкладень.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): монографія. Київ: Алерта, 2013. 384 с.
2. Губарева І., Хаустова В., Козирева О., Колодяжна Т., Шуть О. Податкові пільги: бібліометричний і трендовий аналіз. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 6(41). С. 398–409.
3. Звіт з аналітичного напрямку Kyiv School of Economics, 2020. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/02/23-02-21-Annual-report-KSE_web.pdf.
4. Оксенюк О. І. Аналіз системи пільг з ПДВ та втрат бюджету. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. № 1. С. 157–162.
5. Парфентій Л. А. Місце податкових пільг у системі уникнення оподаткування. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Частина 1. (м. Дубляни, 20 травня 2020 р.). Дубляни, 2020. С. 303–306.
6. Петик М. І., Шарак С. Т. Інструменти фіскального стимулювання розвитку економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 834–840.
7. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / А. М. Соколовська, Т. І. Єфименко, І. О. Луніна та ін. Київ: НДФІ, 2006. 320 с.
9. Healthy Ocean • Healthy Economies • Healthy Communities. Annual Report: 2023. The World Bank. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099804010192330094/pdf/IDU06f4e5bd0062e204fda0a66108223ca4010cd.pdf>.